

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

אוצר לקוטי שיחות

מאת כבוד קדושת
אדמו"ר מנחם מענדל
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע
שניאורסאהן
מליובאוויטש

פרשת תשא

י"ט כסלו

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושש לבריאה

תוכן הענינים:

2.....	פתח דבר
3.....	הקדמה
5.....	מבוא
9.....	"אוצר לקוטי שיחות" פ' תשא - סוגיא בפרשה
17.....	סיכום

ב"ה

פתח דבר

הננו מוציאים לאור "אוצר לקוטי שיחות", והוא ליקוט מתוך ל"ט כרכי לקוטי שיחות לכ"ק אדמו"ר זי"ע, בעריכת מערכת "תורת חב"ד לבני הישיבות".

פרטי העריכה מופיעים בהקדמה.

תקוותנו שהלימוד בשיחות יעורר להמשיך ולעיין בכל השיחות שבסדרת לקוטי שיחות.

הוצאת ספרים קה"ת

י"ט כסלו ה'תשע"ו

הקדמה

בשבח והודיה לה' יתברך אנו מגישים בזאת לקהל לומדי התורה ומבקשיה שלווה כרכים נוספים בסדרת "אוצר לקוטי שיחות - מהדורת בני הישיבות".

...

שלושים ותשעת כרכי ה"לקוטי שיחות" של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע הם מים שאין להם סוף, שפע ביאורים ורעיונות בכל חלקי התורה. אך דוקא בגלל השפע הרב בכמות ובאיכות, רבים הם המתקשים למצוא לעצמם נתיב בים גדול ורחב זה, אם מתוך קושי למצוא נקודת התחלה ואם מתוך יראת ההיקף העצום.

קיבלנו על עצמנו משימה לנסות להתגבר על קשיים אלו, ולהגיש לפני הציבור התורני טעימה ראויה מה"לקוטי שיחות". לשם כך בחרנו לכל פרשה ומועד שלוש שיחות, המייצגות שלושה תחומים כלליים שבהם עוסקות השיחות שב"לקוטי שיחות":

א. פשוטו של מקרא - שיחה העוסקת בתחומים הקרובים לפשוטם של דברים (בסוג זה נכללות רבות מהשיחות הנפלאות המבארות את פירוש רש"י על התורה בדרך "פשוטו של מקרא", בשיטה החדשה שסלל רבנו זי"ע);

ב. חסידות בפרשה - שיחה המבארת עניין מענייני הפרשה או המועד בדרך החסידות ופנימיות התורה;

ג. סוגיא בפרשה - שיחה המבארת נושא עיוני, בגמרא או בהלכה, מענייני הפרשה או המועד.

חשוב לציין שהשיחות כולן הן כתלמוד בבלי, הבלול מכל חלקי פרד"ס התורה: בכל שיחה העוסקת בביאור הפשט או צוללת לעומקה של סוגיא - יש גם ביאור על-פי חסידות, וכן להפך. ובכל זאת, על-פי רוב ניתן לחלק את השיחות לשלושה סוגים אלו על-פי עיקר העניין הנידון בהן.

ויש לומר, שלשיטתו ברכת הבשמים היא חלק מהותי ממצוות ההבדלה: מטרתה של ההבדלה היא להזכיר את השבת בשעת יציאתה, כדי שהשפעתה של השבת תימשך גם בימי החול; ומאחר שאין מקום להזכיר ולשבח את השבת במצב של "נפש דואבת" - יש צורך בבשמים כדי לשמח את הנפש.

לפי הסבר זה ניתן להבין את שינויי הלשון בין הרמב"ם לאדמו"ר הזקן בנושא זה: הרמב"ם מקדים "משמחין אותה" ל"מיישבין אותה", שכן לשיטתו ברכת הבשמים נועדה בעיקרה כדי לשמח את הנפש הדואבת; ואילו אדמו"ר הזקן מקדים "מיישבים" ל"משמחין", שכן לשיטתו המטרה היא בעיקר להשיב את הנפש וליישוב את דעתה בעקבות אובדן הנשמה היתרה.

...

עמל רב השקענו בתרגום ללשון הקודש של השיחות שהופיעו במקורן באידיש (כשני שליש מהסדרה הנוכחית). הקפדנו על תרגום נאמן למקור - גם במקומות הקשים השתדלנו שלא לשנות, לא לעבד ולא לקצר, אלא להשאיר את הדברים "בלשון הרב". השינויים היחידים שביצענו הם פתיחת מאות ראשי תיבות ותיקון טעויות דפוס מוכחות.

עם זאת כמובן שהתרגום הוא על אחריות המערכת בלבד.

עלימנט להקל על הלומד, הוספנו לפני כל שיחה פתיח, ולאחר כל שיחה - סיכום ממצה.

בשיחות מהחלקים א-ד נוספו מראי מקומות לפסוקים ומאחז"ל ונסמנו על-ידי אותיות.

...

ברצוננו להודות לחברי "ועד להפצת שיחות" על העמל הרב שהושקע על-ידם בהכנת הסדרה המקורית.

תורת חב"ד לבני הישיבות

סיכום

הראשונים חלוקים בטעם הדין שאין מברכים על הבשמים ביום-טוב שחל במוצאי שבת: לדעת הרשב"ם הסיבה לכך היא משום שגם ביום-טוב יש לאדם נשמה יתרה, ולכן אין צורך להשיב את הנפש על אובדנה; ואילו לדעת התוס' הסיבה לכך היא משום ששמחת יום-טוב כשלעצמה משיבה את הנפש.

מאחר שלא סביר שהמחלוקת היא במציאות (אם ישנה נשמה יתרה ביום-טוב), מסתבר שלכל הדעות ישנו סוג כלשהו של נשמה יתרה גם ביום-טוב, אך ברמה נמוכה יותר; והמחלוקת היא אם די בנשמה יתרה זו כדי למנוע את דאבון הנפש מאובדן הנשמה היתרה של שבת.

הסבר הדברים:

משמעות המושג "נשמה יתרה" (בדרך הנגלה) היא מצב נפשי של הרחבת הדעת, הנובע מהמנוחה והעונג בשבת. המחלוקת היא בהגדרת מהותה של מצוות המנוחה ביום-טוב: לדעת הרשב"ם - המנוחה ביום-טוב דומה במהותה למנוחת השבת, ולכן לא חל שינוי מהותי במצבו הנפשי של האדם עם המעבר משבת ליום-טוב, ואין צורך להשיב את נפשו; ואילו לדעת התוס' - המנוחה ביום-טוב היא סוג שונה של מנוחה, ולכן יש צורך בהשבת הנפש גם במעבר משבת ליום-טוב.

עם זאת, הדברים אינם מתיישבים בלשונו של אדמו"ר הזקן "ביום-טוב אין לאדם נשמה יתרה כלל". לשיטתו עלינו לפרש את המחלוקת בדרך שונה במקצת:

מהותה של הנשמה היתרה היא שינוי מהותי החל באדם (ה"גברא") כתוצאה מקדושת השבת (ה"חפצא"), כלשון הכתוב "אות היא ביני וביניכם... לדעת כי אני ה' מקדשכם". לדעת הרשב"ם, מאחר שמנוחת יום-טוב דומה במהותה (כאמור) למנוחת השבת, יוצרת גם מנוחת יום-טוב שינוי ב"גברא"; ואילו לדעת התוס' מנוחת יום-טוב היא מושג שונה במהותו, ואין לה השפעה על ה"גברא".

שיטה נוספת היא שיטת הרמב"ם, שאינו מזכיר את קיומה של הנשמה היתרה, אלא כותב שהצורך בבשמים נובע מעצם יציאת השבת: "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת, משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב" (ולשיטתו מובן היטב הטעם לכך שאין צורך בבשמים ביום-טוב שחל במוצאי שבת, שכן ביום-טוב אין הנפש דואבת אלא שמחה).

מבוא

לקוטי שיחות - זהו השם הבלתי־יומרני שבו בחר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע לכנות את יצירתו התורנית המרכזית, המונה ל"ט כרכים על סדר התורה והמועדים. סדרה זו מכילה למעלה מאלף ביאורים מקיפים ומרובי עמודים, גדושים בשפע של הערות, השוואות ומראי־מקומות, העוסקים בכל מקצועות התורה.

"שיחות" אלה - כפי שהן מכונות בפשטות - הן מבחר מתוך כמות בלתי־נתפסת של דברי תורה שנשא רבנו זי"ע במשך למעלה מארבעים שנות נשיאותו, במהלך "התוועדיות" שנערכו בשבתות ובמועדים ושנמשכו שעות ארוכות. מדי שבוע בשבוע נבחרה שיחה מסוימת על־ידי צוות תלמידי־חכמים, ולאחר עריכה נמסרה לידו הקדושה של רבנו זי"ע לשם הגהה מדוקדקת ועריכה סופית על ידו, שכללה הוספות רבות. ברבות הימים כונסו "ליקוטים" שבועיים אלה לשלושים ותשעה כרכים.

השיחות כוללות חידושים, עיונים וביאורים בעניינים שונים ומגוונים: מהם - חידושים על דרך הנגלה, המבארים עניינים סתומים בש"ס, ברמב"ם או בשולחן ערוך ונושאי־כליו; מהם - ביאורי עניינים בפנימיות התורה, תורת הקבלה והחסידות, על־פי דרך חסידות חב"ד; מהם - ביאורים מחודשים בפירוש רש"י על התורה, על־פי הדרך החדשה שסלל רבנו זי"ע בלימוד "פשוטו של מקרא"; מהם - עיונים בדרך הדרוש והאגדה על מדרשי הפרשה והמועד; מהם - שימוש בענייני הפרשה או המועד לשם הפקת לקחים והנחיות להתמודדות עם העולם המודרני ואתגריו; ורובן ככולן של השיחות עוסקות ביותר מתחום אחד מאלו.

למותר להכביר מלים על גאונותו הכבירה של רבנו זי"ע המשתקפת מתוך השיחות - גאונות שצדה השני הוא פשטות, שכן חידושו הנפלאים של רבנו זי"ע מעוגנים היטב בפשוטם של דברים. פעמים רבות, לאחר שהברקה נפלאה שחידש רבנו זי"ע מאירה באור חדש את הסוגיא בש"ס, את ההלכה ברמב"ם או את פירוש רש"י על התורה - דומה על המעיין כאילו זהו פירוש הראשוני של הדברים, עד כדי תהייה כיצד עלה בדעתו לפרש את הדברים אחרת.

הנפש; אלא שאחר כך מוסיף אדמו"ר הזקן גם "משמחין אותה" - לבאר מהות השבת הנפש על־ידי הבשמים, כי סוף־סוף אין כאן השבת הנפש ממש (שהרי אין פעולת הבשמים להשיב הנפש כמו שהיתה בשבת לפני שניטלה הנשמה יתירה) אלא רק "משמחין" את הנפש (סתם);

משא"כ לרמב"ם עיקר ענין ברכת הבשמים הוא לשמח את הנפש, היפך דאבון הנפש (צורה וכו') על "יצאת השבת", כדי שיציאת השבת תהיה מתוך שמחה, ולכן מתחיל בעיקר - "משמחין אותה כו".

ט. לפי ביאור זה בשיטת הרמב"ם - שברכת בשמים שייכת לעצם ענינה של הבדלה - יש לבאר בפשטות⁶⁶ טעם הדין דבליל יו"ט שחל להיות במוצאי שבת אין מברכים על הבשמים⁶⁷:

במצות קידוש והבדלה דשבת כתב הרמב"ם (כנ"ל) "כשם שמקדשין בלילי שבת ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין במוצאי יום הכפורים שכולם שבתות ה' הן".

ולכן, כשחל יו"ט במוצאי שבת, הרי נמשך משבתית וקדושת שבת בימי היו"ט הבאים תיכף לאחריה [וכפרט שלהלכה הרי נקטינן (וכן פסק הרמב"ם⁶⁸) שסדר הברכות ביו"ט שחל להיות במוצאי שבת "מקדש קידוש יום טוב כו' ואחר כך מבדיל"] באופן שהמנוחה והשמחה דשבת נמשכות ביו"ט, ובמילא אין מקום לבשמים, כי אין כאן דאבון הנפש, אלא שמחת הנפש.

(משיחות ש"פ בהרבחוקותי)

וש"פ במדבר תשמ"ה, י"ג ניסן תשמ"ו

- לקוטי שיחות חלק לא, תשא ב)

66 וא"צ למ"ש במ"מ "עונג יו"ט עולה כבשמים" - ע"ד הג"ל בתוס' (ושאר ראשונים) שבערה 47.

67 ראה רמב"ם הכ"ב שלא הזכיר בשמים.

68 שם.

ח. עפ"ז יש לבאר עוד כמה שינויים בין לשון הרמב"ם ולשון אדמו"ר הזקן בשולחנו:

ברמב"ם כתב ("מפני שהנפש דואבת כו") משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב; ואילו אדמו"ר הזקן כתב "כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת כו' לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב", היינו שהרמב"ם הקדים "משמחין" ל"מיישבין", ואדמו"ר הזקן מקדים "מיישבים" ל"משמחין":

לפי הטעם שברכת בשמים היא משום יציאת הנשמה יתירה, הרי עיקר פעולת הבשמים היא השבת הנפש - כי נטילת נשמה יתירה גורמת חלישות⁶⁹ החיות כו', ולכן צריכים להשיב

64 ו"ל דנפק"מ להלכה*: א) כשמבדיל ביום ראשון, דגם אז יכול לברך על הבשמים** (ולא כבטור ושו"ע (ודאדמו"ר הזקן) או"ח סרצ"ט ס"ו (ס"ט)), כיון דהוי חלק מענין ההבדלה. ב) לאידך, באם אין לו יין להבדיל וכיו"ב, א"צ לברך על הבשמים במוצ"ש***. ועצ"ע.

65 ראה פרש"י תענית שם ד"ה נשמה יתירה (הא') "והוי חלש". ובשו"ת הרשב"א (הובא לעיל בפנים): אברה ממנו נשמה יתירה והוא נחלש. ובשבלי הלקט השלם סק"ל: ובמוצאי שבת ניטלת ממנו נשמה אחת ונשאר חלוש ע"כ צריך להריח בבשמים ובריה טוב כדי להתחזק. ועד"ז בעוד ראשונים.

(*) ולא כתבו הרמב"ם בפירוש, כי מכללי הרמב"ם שאין דרכו לחדש דינים (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה. וש"י).

(**) ראה פירוש רשב"ץ לברכות (אה"ק, תשל"א) נג, ב (ד"ה ולענין בשמים). ולהעיר מרמב"ם שם ה"ד "אבל אינו מברך על האור אלא מוצ"ש בלבד" (ולא הזכיר "בשמים").

(***) אבל ראה רשב"ץ שם.

שיחותיו של רבנו ז"ע עוסקות, כאמור, במגוון נושאים רבים ושונים; אך יחד עם זאת, דומה שניתן למצוא עקרונות מרכזיים השזורים כחוט השני בתורתו של רבנו בכלל, ובסדרת "לקוטי שיחות" - בפרט. עקרונות אלה אינם חידושי של רבנו ז"ע, ומקורם טהור בדברי גדולי ישראל בכל הדורות; אולם רבנו ז"ע בשיחותיו הקדושות פיתח אותם לכדי משנה סדורה ומעמיקה, וישמם בפועל ובשיטתיות כפי שלא עשה איש לפניו.

עקרונות אלו מיוצגים בשלושה ביטויים שהיו שגורים על פיו הקדוש של רבנו ביחס לתורתו הקדושה, ומופיעים מאות פעמים גם במסגרת "לקוטי שיחות": **תורה אחת, תורת אמת ותורת חיים**. שלושה ביטויים מוכרים ובסיסיים לכאורה, אך רבנו ז"ע מגלה בהם עומק לפנינו מעומק.

א. תורה אחת

בתורה קיימת, לכאורה, חלוקה לתחומים רבים ושונים זה מזה, שלכל אחד דרכי לימוד משלו, כללים משלו וסגנון משלו: תורה שבכתב ותורה שבעלפה; נגלה שבתורה ופנימיות התורה; פשוטו של מקרא ומדרשו; הלכה ואגדה; פשט, רמז, דרוש וסוד.

אך אין אלה חלקים שונים ונבדלים, אלא רבדים מקבילים של תורה אחת, תואמים זה לזה ומלווים זה בתוך זה. התורה אינה מפוצלת לחלקים, אלא היא מופיעה ומתפרשת בכל עולם לפי כלליו והגדרותיו: בעולמו של "בן חמש למקרא" היא מופיעה כ"פשוטו של מקרא", ונלמדת על-פי כללי הפשט; ואילו בעולמות הדרוש והרמז, למשל, מופיעים אותם עקרונות עצמם בלבוש של דרוש או רמז. בהתאם לכך, כל פירוש בדרך פשוטו של מקרא - יש לו מקבילות בדרך הדרש וההלכה; כל שיטה או דעה בנגלה שבתורה - יש לה מקור בפנימיות התורה.

עיקרון זה בולט כמעט בכל שיחה ושיחה ב"לקוטי שיחות". אין כמעט שיחה שעיסוקה מוגבל לתחום אחד בלבד. הדבר בולט במיוחד בשיחות העוסקות ב"פשוטו של מקרא", שבהן מצוי לרוב שהביאור בדרך הפשט הופך לבסיס לביאורים מקבילים ברבדים אחרים בתורה - "עניינים מופלאים" בדרך הדרוש וההלכה, ואף "יינה של תורה" בדרך החסידות, כשפירטי הביאורים תואמים את הביאור בדרך הפשט. שיחות שעיקרן הוא ביאור בש"ס או ברמב"ם - מסתיימות אף הן בביאור מקביל בדרך הדרוש והחסידות.

והוא הדין בתחומים שונים שבכל רובד בפניעצמו: אם ישנם שני תנאים, אמוראים או פוסקים החולקים זה עם זה, גם בתחומים שונים ורחוקים זה מזה - תימצא נקודתן המשותפת של המחלוקות, הגישה העקרונית הכוללת

כלומר: זה שמברכים על הבשמים במוצאי שבת בעת הבדלה הוא לא רק כדי לשמח וליישב הנפש מדאבונה, אלא זה שייך לעצם חיוב הבדלה.

ביאור הדבר:

בתחילת הפרק⁵⁹ כתב הרמב"ם דמצות קידוש של יום השבת היא: "זכרהו זכירת שבח וקידוש וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו כו' וביציאתו בהבדלה", והיינו שגם הבדלה ענינה קיום מצות "זכור את יום השבת לקדשו"⁶⁰, שתוכנה - "זכירת שבח וקידוש"; ומטרת זכרון זה ביציאת השבת הוא (כמו שנתבאר במקום אחר⁶¹) כדי להמשיך זכרון השבת גם בימי החול שלאחריה, כמובן גם בפשטות שעלידי זכירת קדושת שבת בעת שיוצאין משבת לימי החול וזכרים את יום השבת בימי החול.

וזהו גם השייכות דברכת בשמים להבדלה, כי כדי לזכור "זכירת שבח וקידוש" במוצאי שבת ("ביציאתו") זקוקים לענין של שמחה כו', וכמובן שאין מקום ל"זכירת שבח וקידוש" במצב של "נפש דואבת"⁶². ולכאורה זוהי הכוונה בספר הפרדס לרש"י⁶³ (לאחרי שמבאר שעלידי הבשמים "הוא מפיג צערו ולא יתעצב אל לבו בזכרו ששת ימי המעשה") - "וכל זה תקנו כדי שיהא זכרון שבת בלבו ויהא שמח אף בצאתו".

ועפ"ז מובן הטעם שלא הביא הרמב"ם הענין דיציאת "נשמה יתירה", אלא כתב "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת" - כי זה מדגיש (יותר) השייכות דברכת בשמים לחיוב הבדלה, הקשורה עם יציאת השבת (בכלל) - ולא רק עם

ואין לומר שכונתו בזה לבאר מ"ש בהלכה שלפני זה⁵⁵ שבמוצאי יו"ט (ויום הכיפורים) אינו צריך לברך על הבשמים, וממשיך בהלכה זו "ולמה מברכים על הבשמים במוצאי שבת (דוקא) מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת כו'" - כי על-פי זה העיקר חסר מן הספר, מדוע דואבת הנפש ליציאת השבת ולא ליציאת יו"ט וכיוצא בזה:

לפי השיטה שדאבון הנפש הוא מפני הנשמה יתירה שיצאה - מובן טעם החילוק בין שבת ויו"ט, כי ביו"ט אין נשמה יתירה כנ"ל באורך (והרי הענין ד"נשמה יתירה" ויציאתה במוצאי שבת נלמד ממ"ש "וביום השביעי שבת וינפש" (כנ"ל) ובכתוב מדובר בשבת ולא ביו"ט ויום הכיפורים); אבל בלשון הרמב"ם "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת" אין לכאורה טעם והסברה במה נשתנו יו"ט ויום הכיפורים שאין מברכין בהם על הבשמים, ומדוע אין אומרים בהם שהנפש דואבת ליציאת יו"ט וכיוצא בזה.

[במגיד משנה⁵⁶ מבואר "שאין הנפש דואבת אלא ביציאת שבת שהיתה נחה מכל מלאכה" (וכדברי הר"ן הג"ל). אבל אין חילוק זה נרמז בלשון הרמב"ם "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת"⁵⁷. ובפרט שלעיל בפרק זה⁵⁸ כתב הרמב"ם בפירוש "כשם שמקדשין בלילי שבת ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין כו' שכולם שבתות ה' הן"].

וצ"ל שהרמב"ם לא נחית כאן לבאר החילוק בין שבת ויו"ט אלא לבאר עצם השייכות דברכת בשמים למוצאי שבת.

ז. ויש לומר, שכונתו בזה היא להגדיר השייכות דברכת בשמים להבדלה, שאינה ענין צדדי, אלא שהיא מעצם תוכן ענין ההבדלה.

(59) פכ"ט ה"א.

(60) יתרו כ, ח.

(61) לקוטי שיחות ח"א ע' 99 ואילך.

(62) משא"כ ביו"ט, אף שגם אז יש חיוב הבדלה (כנ"ל ברמב"ם ה"ח), מ"מ אין הנפש דואבת בשעת הבדלה (מכיון שלא "היתה נחה מכל מלאכה", כמ"ש במ"מ) ולכן א"צ לברך על הבשמים.

(63) נסמן בהערה 40.

(55) הכ"ח.

(56) לרמב"ם הכ"ח.

(57) אף שכותב ה"שבת" ולא "היום".

(58) ה"ח.

העומדת בבסיס שיטתו של כל אחד מהחולקים. כך מבארות שיחות רבות את היסוד העקרוני המשותף למחלוקות שונות בין הבבלי לירושלמי, בין בית-שמאי לבית-הלל, ואף בין הרמב"ם לרמב"ן. בכך צועד רבנו ז"ע בדרכו של הגאון הרוצ'ובי, שאף הוא נודע בשיטה זו של גילוי עקרונות משותפים המיושמים בתחומים רבים ושונים.

ב. תורת אמת

ידועים דברי חז"ל ביחס למחלוקות בתורה: "אלו ואלו דברי אלקים חיים". האמת שבתורה אינה מצטמצמת לעמדת הלכה למעשה בלבד, אלא היא רחבה דייה כדי לכלול בתוכה את כל הדעות והשיטות - גם אלו שלא נקבעה הלכה כמותן. כל אלו חלק מהתורה הן, ומאחר שהתורה היא "תורת אמת" - כולן בכלל אמת הן.

רבנו ז"ע בשיחותיו עומד רבות על עיקרון זה כביטוי מובהק לאמונה בקדושת התורה ובנצחיותה, ואף מייחס לו משמעות מעשית: אמנם ההלכה, במובנה הראשוני והפשוט, נקבעת על-פי דעה אחת; אך במישור הרוחני של "תיקון הדעות", שבו ניתן לקבל את הדעות השונות מבלי שתהיה סתירה ביניהן - כל דעה שהובאה בתורה אינה רק אמת, אלא גם בסיס והנחייה לעבודת הבורא.

רבנו ז"ע אף מוסיף ומרחיב את תחולתו של עיקרון זה מעבר למקובל בדרך-כלל: לא רק דעות שנקטו בהם תנאים ואמוראים, אלא גם דעה שהובאה כאפשרות ונדחתה, "הוא אמינא" בלבד - מאחר שהוזכרה בתורה, אף היא בגדר "תורת אמת" היא (אמת הניתנת ליישום במישור הרוחני בלבד, כמובן); אפילו טענותיהן של אומות-העולם שהובאו בתורה - מן ההכרח שיש להן מקום בעומק ופנימיות הדברים.

והוא הדין לדברים שלא נאמרו במפורש בתורה, אך הם מהווים חלק ממבנה התורה. שגור היה בפיו של רבנו ז"ע: "סדר בתורה - אף הוא תורה". שום דבר בתורה אינו מקרי או מאולץ. אם פרשה מסויימת נכתבה במקום מסויים, או סיפור כלשהו הובא במסכת מסויימת - אין זה משום שלא היה מקום טוב יותר; מן ההכרח שישנה סיבה הקושרת את הדברים למקום זה, וסיבה זו אף היא חלק מ"תורת אמת" היא.

מכאן נובע חידוש נוסף שחידש רבנו, ומצוי לרוב בשיחותיו: פירושים שונים, רחוקים בתוכנם ככל שיהיו, שנאמרו על פסוק אחד - מן ההכרח שישנה שייכות תוכנית ביניהם, שאם לא-כן לא היו נאמרים על פסוק אחד; ושייכות זו - אף היא תורה היא.

שבת - הרמב"ם לא הזכירו, וזה לשונו (בהלכות שבת⁴⁹): ולמה מברכים על הבשמים במוצאי שבת מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת⁵⁰ משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב.

ואף שבהגהות-מיימוניות מציין על זה למאמר הגמרא "נשמה יתירה כו'", ומשמע שכוונתו לומר ולפרש דמ"ש הרמב"ם "הנפש דואבת ליציאת שבת" היינו מ"ש בגמרא שבמוצאי שבת נוטלין מהאדם את הנשמה יתירה שניתנה לו - הנה מסתימת לשון הרמב"ם "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת" ולא הזכיר אודות הנשמה יתירה שבגמרא, לכאורה משמע שאין כוונתו⁵¹ לנשמה יתירה, אלא שהנפש (סתם) דואבת ליציאת השבת (בכלל)⁵².

[והרי זהו שינוי עיקרי נוסף בתוכן - אם דאבון הנפש הוא מציאת השבת עצמה, או (רק) ממה שניטל ממנו (נשמה יתירה) על-ידי יציאת השבת].

גם יש לדייק, שברובא דרובא אין דרכו של הרמב"ם לכתוב בספר הי"ד טעמי המצוות⁵³ והמנהגים, וכשכותב טעם הרי זה משום שנוגע לגוף הדין, שיש נפקא-מינה להלכה בזה וכיצא בזה. וצריך ביאור בנידון דידן - למה כתב הרמב"ם הטעם לברכת בשמים במוצאי שבת (ובפרט שלא כתב הטעם שמברכין על הנר במוצאי שבת בפ"ב עצמו, אלא - במקום שנוגע להלכה⁵⁴).

49 ספכ"ט.

50 ברמב"ם הוצאת פרענקל הובאה גירסא "השבת". וכהובא בשו"ע אדמו"ר הזקן שם ר"ס רצו.

51 ראה גם מעשה רוקח לרמב"ם כאן. וראה הערה הבאה.

52 ואולי ס"ל דמאמר הנ"ל דנשמה יתירה הוא אגדתא וע"פ מרז"ל (ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. וראה ב"ב ק"ב, ב) דאין למדין מאגדה.

53 ראה גם הל' ת"ת לאדמו"ר הזקן רפ"ב בקונטרס אחרון.

54 (בהלכה כו, ב) הדין ד"אור שהוקדה מן העצים ומן האבנים מברכין עליו במוצ"ש".

הבשמים במוצאי שבת ליו"ט - "לפי . . שתענוג יו"ט ושמחתו⁴⁶ משיב את הנפש⁴⁷, שמזה מובן, שבעצם היו צריכים לבשמים אלא שתענוג יו"ט ושמחתו הם במקום בשמים (שהם משיבים את הנפש)⁴⁸, והיינו דמכיון שאין ביו"ט נשמה יתרה כלל, לכן הנפש דואבת (גם) מציאת שבת ליו"ט, אלא שמש"בין אותה, היינו שאין מניחין אותה לצאת ע"י תענוג יו"ט ושמחתו לפני זה⁴⁹, על-דרך פעולת הבשמים לאחר שיצאה ביציאת השבת.

[משא"כ אם היה א"זה ענין של "נשמה יתירה" ביו"ט, גם אם לא היה באותו האופן כמו בשבת, אזי היה מקום לומר שאין צריכים בשמים כי אין הנפש דואבת (על-דרך דברי הר"ן הנ"ל)].

ו. והנה אף שכמה ראשונים הביאו הענין דנשמה יתירה כטעם על ברכת בשמים במוצאי

46 ברא"ש (פסחים שם פ"י ס"ט) שנסמן על גליון שו"ע אדמו"ר הזקן - (ב' הלשונות אלא בשינוי סדר) "שמחת יו"ט ותענוג". וכן באור זרוע שבהערה *8 "תענוג יו"ט ושמחתו". אבל בתוס' פסחים שם שמחת יו"ט*. ועד"ו בארחות חיים וכל בו "ונהניג ג"כ משמחת יו"ט". ובשו"ת הרשב"א שם ובמ"מ לרמב"ם שם הזכיר רק עונג - "עונג יו"ט עולה כבשמים". ואדמו"ר הזקן לשיטתו דיש עונג ושמחה ביו"ט, כנסמן בהערה שלפניו.

47 להעיר משינוי הלשונות בראשונים הנ"ל (שבהערה הקודמת): בתוס' פסחים: מועיל כמו בשמים. ועד"ו בשו"ת הרשב"א "עולה כבשמים". ובאור זרוע "משיבה נפש שאברהם". בארחות חיים וכל בו "הכנסת יו"ט לנפש במקום בשמים". וברא"ש שם "דמחמת שמחת יו"ט ותענוג אין אדם מרגיש בחסרון הנפש". ואכ"מ.

48 וזהו חידוש עיקרי לגבי פעולת הבשמים, הבאים (לאחרי תפלת ערבית) בידד עם הדלקת הנר, היינו לאחר יציאת השבת (ובמילא יציאת הנשמה יתירה) - משא"כ תענוג ושמחת יו"ט פועלים בהוספת יו"ט שבש"ק, ואין יציאת הנשמה יתירה מעיקרא.

ולהעיר שבסעודה ג' דש"ק שנמשכה במוצ"ש שחל ביו"ט ואכל בלילה אומר יעלה ויבוא.

(*) ואולי נכלל עונג בהמשך לשון התוס' "ואכילה ושתיה" - ראה שו"ע אדמו"ר הזקן שנסמן בהערה שלפניו. וראה לשון רש"י בביצה ותענית שם.

ג. תורת חיים

רבנו ז"ע נהג לצטט תדיר את פתגמו של הבעש"ט על המשנה "הקורא את המגילה למפרע - לא יצא": הקורא את המגילה ואינו רואה בה אלא סיפור שאירע "למפרע", בעבר - לא יצא ידי חובתו, שכן מטרת קריאת המגילה אינה לשם סיפור בעלמא, אלא כדי להפיק ממנה לקחים והוראות לחיי האדם בעולמו.

רבנו ז"ע הרחיב עיקרון זה לכל פרט ופרט בתורה, בלי יוצא מן הכלל - בין אם המדובר הוא בחידושים בנגלה שבתורה, בביאורים עמוקים בפנימיות התורה, או בביאור פירוש רש"י על התורה לפי רמת ההבנה של "בן חמש למקרא". שום ביאור עניין בתורה אינו שלם אם אינו כולל גם הוראה לאדם בעבודתו את בוראו.

והיה רבנו ז"ע מוסיף ומטעים, שאין די בהוראה מיוחדת לאנשים מסויימים או לנסיבות מיוחדות: כל עניין ועניין בתורה - יש בו הוראה לכל אדם מישראל, מהגדול שבגדולים ועד הקטן שבקטנים, בכל המקומות, בכל הזמנים ובכל הנסיבות. בפרט היה רבנו ז"ע מדגיש את ההוראות המיוחדות לדורנו - דור "עקבתא דמשיחא" מחד גיסא, ודור הנאלץ להתמודד עם אתגרים וקשיים מסוג שמעולם לא היה לפניו - מאידך גיסא.

ואף עניין זה משתקף בסדרת ה"לקוטי שיחות": אין לך שיחה - ויהיה עיקר תוכנה אשר יהיה - שאינה מסתיימת בהוראה בעבודת האדם לבוראו; ובארבעת הכרכים הראשונים - זהו לרוב הנושא המרכזי של השיחה.

•

לא ניתן לסיים, כמובן, מבלי לציין את הנושא שבו ראה רבנו ז"ע את מטרת חייו, שמופיע בסיומה ובחותמה של כמעט כל שיחה משיחותיו, ושרבות מהן מוקדשות לו באופן בלעדי - ביאת המשיח והגאולה השלמה.

גם בתורת הגאולה והמשיח גילה רבנו ז"ע חידושים וביאורים רבים, החל מהגדרת אישיותו ותפקידיו של המשיח עצמו וכלה בתקופות השונות שיתקיימו לעתיד לבוא; וככל ענייני התורה, היתה תורת הגאולה עבורו "תורת חיים" - לא עיסוק תיאורטי בעניינים שיתרחשו איפעם בעתיד, אלא דיון מעשי מאין כמוהו, מתוך ציפייה לביאת המשיח "בכל יום שיבוא".

יהי רצון שבזכות העיסוק בתורתו של רבנו ז"ע, שהקדיש את כל ימיו, כל זמנו וכל כוחותיו למען הבאת המשיח והגאולה - נזכה במהרה לגאולה האמיתית והשלמה.

תשא ג'

דיש בו מצות שמחה והאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות עשה הוא⁴¹, ו"נהגו להרכות במיני מאכלים ביו"ט יותר מבשבת"⁴² (אף שמובן שאינו דומה לנשמה יתירה דשבת, מאחר שבשבת יש מנוחה שלימה, הדרושה לשלימות העונג והשמחה);

משא"כ לדעת התוס', זה שיש מנוחה ביו"ט אינה אותה האכילות של מנוחה דיום השבת (כנ"ל סעיף ג) ואין מנוחה זו פועלת שינוי גברא להקרא בשם "נשמה" (יתירה) של האדם, כי נשמה יתירה יש רק באותו הגדר דמנוחה שלימה, "מנוחת מרגוע" מכל מלאכה שבשבת.

[וכמפורש ברשב"א שם⁴³: "וי"מ נשמה יתירה דהיינו המנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת כאילו היא נשמה יתירה וכשעובר ממנו ונכנס בימי⁴⁴ הטורח והענוי כאילו אבדה ממנו נשמה יתירה והוא נחלש. ולפי פירוש זה, בשבת הוא שנתוספה בו נשמה מפני שהוא יום מנוחה ואפילו ממלאכת אוכל נפש משא"כ ביום טוב⁴⁵].

וי"ל שזוהי גם כוונת אדמו"ר הזקן בכתבו⁴⁶ שבי"ט "אין לאדם נשמה יתירה כלל" - אף שגם ביו"ט יש מנוחה, וכן יש חיוב עונג ושמחה⁴⁷ - כי חידוש זה שבשבת, השינוי גברא שעלידי "אני ה' מקדישכם", לא נתפרש (כליכך) ביו"ט.

והטעם שמדייק להוסיף הדגשה זו - כי בזה מבוארים דבריו בטעם שאין מברכין על

ישראל יום מנוחתו של הקב"ה, ועלידי מנוחתו נתקדש ונעשה שינוי באדם מששת ימי החול⁴⁸.

וזהו מה שלמדן מהפסוק "ביום השביעי שבת וינפש" שבפרשה זו דוקא, שיש נשמה יתירה - כי פירוש נשמה יתירה היינו שינוי הגברא שבא עי"ז ש"שבת וינפש", מנוחתו של הקב"ה⁴⁹ שניתנה לאדם ובאדם.

ה. ועפ"ז מובנת הפלוגתא בין הרשב"ם ותוס' בנוגע ליו"ט:

לדעת הרשב"ם מנוחת שבת ומנוחת יו"ט הוי גדר אחד, והשינוי הוא רק בכמות (כנ"ל ס"ג), ולכן גם מנוחת יו"ט הוי בגדר "נשמה יתירה";

[ואולי יש לומר, שלדעת הרשב"ם הענין ד"נשמה יתירה" קשור בעיקר (לא עם מנוחת שבת, אלא) בעונג ושמחת שבת⁵⁰, וכפשוטו לשון רש"י הנ"ל⁵¹ ד"נשמה יתירה" היא "רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרווחתה ויאכל וישתה כו"⁵²; וענין זה שייך גם ביו"ט

36) ע"פ כהנ"ל בפנים יומתק הא שענין זה בשבת נאמר דוקא בפרשתנו, ראה פרש"י (פסוק ג) "אע"פ שהפקדתך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה", והיינו שהייתה קס"ד לדחות את השבת בשביל מלאכת המשכן, כיון שע"פ מה שהיה ידוע לפני⁵³ - ענינה של שבת (רק) שלילה ואיסור מלאכה והמשכן ענינו השראת השכינה⁵⁴, וע"ז בא החידוש דפרשת שבת "כי אות היא ביני וביניכם גו' כי אני ה' מקדישכם גו'", שהשכינה בשבת היא לא רק שלילת עשיית מלאכה כי אם שבמנוחת שבת ישנה השראת קדושה בישראל. וראה מכלילת פרשתנו (לא, יד): כי קודש היא לכם מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל.

37) להעיר מפרש"י עה"פ.

38) אלא שישנו גם במתענה בשבת (שהרי הוא מחויב בכשמים במוצש"ק). - שו"ע אדמו"ר הזקן שם סי' רצו ס"ב (ממ"א שם בריש הסימן).

39) ביצה שם. ועד"ז בתענית שם.

40) ראה גם ספר הפרדס לרש"י ריש הלכות הבדלה (הוצאת עהרנרייך ע' כו): מפני שבשבת ניתנה נשמה יתירה

(*) להעיר מענין עשה דוחה ל"ת. וראה אגרת התשובה רפ"א.

באדם והוא שמח מתוך שאכל ונתענג ונח ושקט.

41) רמב"ם הל' שביעית יו"ט פ"ו הט"ז ואילך.

42) שו"ע אדמו"ר הזקן או"ח סתקכ"ט ס"ז.

43) כן הוא ברשב"א לפנינו. ובאבודרהם שבהערה 20 העתיק "נשמה יתירה וכשנכנס לימי". וראה ספר הפרדס שם: והנה הוא במחשבה מעתה ובטורח ובעסק, ונפשו אינה שמחה כאשר בתחלה.

44) בארחות חיים ובכל בו שבהערה 8: לפי שאין נפש יתירה בי"ט אחר שיש בו טורח מאשר יאכל לכל נפש שיעשה בו.

45) ראה שו"ע אדמו"ר הזקן או"ח ר"ס רמב ובקונטרס אחרון שם סק"ב. סי' תקכט.

הזהב של רבינו הזקן, שכתב בשולחנו²⁷ בטעם שאין מברכים בשמים במוצאי יו"ט – כי "ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל", היינו שמוסיף על לשון התוס' (הנ"ל) תיבת "כלל".

ולכאורה, עליפי הנ"ל שלכולי עלמא יש איזו מדריגה של "נשמה יתירה" גם ביו"ט – מדוע מוסיף ומדגיש אדמו"ר הזקן ש"ביו"ט אין .. כלל".

ויש לומר הביאור בזה – שלדעת אדמו"ר הזקן י"ל שפלוגתת הרשב"ם ותוס' היא בעצם הגדר דנשמה יתירה (ולכן, לפי שיטת התוס', אף דלא פליגי עם הרשב"ם במציאות, מכל מקום, אין ביו"ט נשמה יתירה כלל).

ביאור הענין:

הטעם שהמצב דמנוחת שבת נקרא בשם "נשמה יתירה" – יש לומר, משום שהמנוחה והעונג דשבת אינם ענין צדי ועדאי, אלא שהם פועלים שינוי בעצם הגברא²⁸, עד שזהו כאילו שננסה בו נשמה יתירה.

ויש לומר שזה מובן גם ממקור הלימוד לענין דנשמה יתירה, שנלמד (כנ"ל) מ"מ"ש בפרשתנו "שבת וינפש":

החידוש דפרשת שבת בפרשתנו לגבי פרשת שבת בעשרת הדברות²⁹ הוא, שבעשרת הדברות הגדרת מהות יום השבת היא היותו יום מובדל משאר הימים, "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ גו', וינח ביום השביעי

על כן ברח ה' את יום השבת ויקדשהו"³⁰; ואילו בפרשתנו הגדרת מהות יום השבת היא – "אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם"³¹, "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם"³².

כלומר: בעשרת הדברות מדובר על-דבר החפצא דיום השבת בפני עצמו; ואילו בפרשתנו מבואר על-דבר פעולת השבת³³ בישראל, שביום השבת נעשה שינוי בגברא, בבני ישראל, משאר ימי השבוע.

ובפרט עליפי מה שפירש רש"י על הפסוק "כי אות היא ביני וביניכם" – "אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתו למנוחה", דמשמעות הענין, שמנוחת האדם ביום השבת היא לא רק מנוחה סתם מטורח מלאכה, אלא ש(זהו יום מנוחתו של הקב"ה, ובמילא) מנוחת האדם ביום זה פועלת בו שינוי ועליה במצבו.

וכן מודגש בלשון רש"י³⁴ "שבת שבתון" – "מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי", המנוחה דיום השבת היא בזה שהאדם משתנה לגמרי במצב נפשו למצב של "מרגוע", ולא רק שנה מטורח המלאכה.

ולדוגמא: כאשר האדם ישבות ממלאכה ביום אחר (אפילו שביתה מכל מלאכה), לא תהיה זאת מנוחה הפועלת בו שינוי גברא, מנוחת מרגוע, כי אם "מנוחת ארעי" בלבד (כמו כאשר בן נח ישבות לגמרי ביום השבת, שלא יבוא עי"ז לידי מנוחה גמורה³⁵), ורק ביום השבת ניתן לבני

תשא ג' סוגיא בפרשה

האם נחלקו הראשונים במציאות – אם יש לאדם נשמה יתרה ביום-טוב? • האם "נשמה יתרה" פירושה נשמה נוספת, או מצב נפשי שונה? • מדוע נאמרת ברכת הבשמים דווקא בשעת ההבדלה? • ביאור מחודש במהותה של הנשמה היתרה – השינוי שחל ב"גברא" עלידי ה"חפצא" של קדושת השבת

הרשב"ם כתב "שהרי גם ביו"ט יש לנו נשמה יתירה כשבת".

ובתוס' הקשו "דאם כן במוצאי יו"ט אמאי לא תקינו בשמים (וממשיך) ולכך נראה דביום טוב ליכא נשמה יתירה", ומה שביו"ט שחל להיות במוצאי שבת אין מברכים על הבשמים – "משום דשמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים"¹ (ובמקום אחר כתבו בתוס' "כיון דיש לו מאכלים חשובים וטובים מיישב דעתו ממילא בלא ריח בשמים").

[וכן פסק אדמו"ר הזקן בשולחנו², דכשחל יו"ט במוצאי שבת "אין צריך לבשמים שתענוג יו"ט ושמחתו משיב את הנפש"].

וצריך ביאור במאי פליגי, כי דוחק לומר דפליגי במציאות אם ביו"ט ישנה נשמה יתירה. ובפרט שבהר"י מפורש שגם ביו"ט יש נשמה יתירה.

א. איתא בגמרא: נשמה יתירה ניתנה בו באדם בערב שבת במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו שנאמר [בפרשתנו: וביום השביעי] שבת וינפש כיון ששבת וי אבדה נפש (וינפש דורש בנוטריקון ווי נפש³). וכתבו הראשונים (וכן הוא בזהר⁴) שזהו הטעם לתקנת חכמים להריח בבשמים בכל מוצאי שבת – כדי להשיב את הנפש שדואבת על איבוד הנשמה יתירה במוצאי שבת [וכן פסק אדמו"ר הזקן בשולחנו: הנהיגו חכמים להריח בבשמים בכל מוצאי שבת כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת ליציאת השבת בשביל הנשמה יתירה שהלכה לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב].

אמנם במוצאי שבת שחל בו יום-טוב אין מברכים על הבשמים – ונחלקו הראשונים בטעמו של דבר:

- (1) תענית כז, ב. ועד"ז בביצה טז, א (בשינוי לשון קצת).
- (2) לא, יז. וראה בעלי התוס' עה"פ.
- (3) פרש"י תענית שם*. ובפרש"י ביצה שם "דרשינן ליה אי על הנפש שהלכה לה".
- (4) רשב"ם ותוס' פסחים קב, סע"ב. תוד"ה כי – ביצה לג, ב. שר"ת הרשב"א ח"ג סר"צ: ועוד – הובא לקמן בפנים.
- (5) ח"ב רח, ב. ח"ג לה, ריש ע"ב.
- (6) או"ח ר"ס רצז.

- (7) פסחים שם.
- (8) פסחים שם ד"ה רב אמר.
- (8*) ועד"ז הוא בשו"ת הרשב"א שם. או"ז ח"ב סי' צב בשם ר"י בר' שמואל. ארחות חיים הלכות מגילה אות ג. כל בו סי' מא. ועוד.
- (9) ביצה שם סד"ה הנ"ל.
- (10) או"ח סתע"ג ס"ו.
- (11) ח"א פא, ב. ח"ג כט, א. רמב, ב. תקוני זחר ת"ז (כב), א. תכ"א (מה, ב). ועוד. וראה שערי זחר לביצה טז, א.

(*) ידועה השקו"ט אם הפירוש לתענית הוא לרש"י – ראה שם הגדולים לחידושי מערכת רש"י קרוב לסופו.

- (30) שם, יא.
- (31) לא, יג.
- (32) לא, יז.
- (33) אף שבפרטיות מצינו (ראה רש"י עירובין צו, א ד"ה מי שצריך אות. מנוחת לו, ריש ע"ב) שפסוק הא' בפרשתנו (לא, יג) קאי גם בימים טובים, שגם הם נק' אות. ואכ"מ.
- (34) לא, טו.

(35) ראה מכילתא בב' פסוקים הנ"ל (לא, יג. יז): ולא ביני ובין אומות העולם.

(27) או"ח סתע"א ס"א.

(28) ראה ב"ר פ"א, ב: לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת. וראה תורת חיים שמות (תרלב, א) "כמו שהעיד ע"ז מן גדולי חכמי הרופאים שכליל שבת ויומו יש שינוי גדול בדפך שביד ישראל מחמת הארת אור העונג העצמי דיחידה כו". ומביא על זה דוגמא: וכמו שנעשה שינוי לטוב בדפך מאיזה עונג נפלא מבשורה טובה שתדשן עצם (משלי טו, ל) כמו שהיה ברבן יוחנן בן זכאי (גיטין נו, ב).

(29) יתרו כ, ח ואילך.

אלא שהשמחה והעונג דיו"ט הם במקום פעולת
הבשמים.

ויובן בהקדים ביאור ענין "נשמה יתירה"
על־דרך הנגלה. דבזרה¹⁴ מפורש דענין "נשמה
יתירה" הוא המשכת "נשמה נוספת" מלמעלה
ביום השבת (כמובן הפשוט ד"נשמה יתירה");
אמנם בנגלה דתורה מבואר ענין נשמה יתירה
באופן אחר¹⁵:

רש"י בפירושו לש"ס (במסכת ביצה¹⁶) מפרש
"נשמה יתירה" – "רוחב לב למנוחה ולשמחה
ולהיות פתוח לרווחה ויאכל וישתה ואין
נפשו קצה עלי". ובמקום אחר (בפירוש רש"י

14) ראה בנסמן בהערה 5, והערה 11.

15) עפ"י מתורץ בפשטות מ"ש אדמו"ר הזקן בשו"ע
(או"ח סתצ"א ס"א) ש"ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל"
– אף שבוזר מפורש (כנ"ל סוס"א) שגם ביו"ט יש נשמה
יתירה (ראה בכל זה שער הכולל פ"ז אות כב*) – כי בשו"ע
קאי אדמו"ר הזקן בענין נשמה יתירה ע"פ נגלה והלכה
למעשה דתורה, וע"ד הנגלה ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה
כלל (כדלקמן ס"ד"ה בארוכה).

ולמעשה דגדולה מזו מצינו – בנגוג לדינא: בה"ש שבת
(או"ח סרמ"ב ס"ז) פסק אדמו"ר הזקן, ד"אם הגויים מייקרים
השער של הדגים ומחמת זה יש כמה בני אדם שאין יכולים
ליקח דגים לשבת נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל מהם
דגים איזה שבתות כו", ובקונטרס אחרון שם "אין טעם
בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים כו".

כלומר: למרות המפורש בקבלה** הענין דאכילת דגים
בש"ק וגודלו, ולא עוד, אלא שאדמו"ר הזקן מביא זאת
בסידורו (סדר סעודה שלישית) השווה לכל נפש "וטוב
לאכול דג בסעודה זו יותר מבשר סעודות" – מ"מ, מכיון
ש"אין טעם בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים", לכן "נכון
לתקן שלא יקנה שום ישראל .. דגים" (גם אלו שידם
משנת) ו"איה שבתות".

16) טז, א ד"ה נשמה יתירה. וראה דק"ס שם כשינוי
לשון.

(*) שם כתב: וקרוב לומר שתיבת כלל הוא טעות
המעתיק וצ"ל אין לאדם נשמה יתירה כמו בשבת (– ואשר
בשו"ע אדמו"ר הזקן דפוס קאפוטס חסר כלל טע"ף א).

(**) ראה עמק המלך שער תיקוני התשובה פ"ה (ז, ג),
וראה שער הכולל פ"ז סקכ"ה. מאמרי אדמו"ר הזקן –
הקצרים ע"ט; ענינים ע"ח.

ב. והנה בתירוץ דברי הרשב"ם – שלכאורה
תמוהים הם, כקושיית התוס', דאם כן היו
צריכים לברך על הבשמים גם במוצאי יו"ט – יש
לומר שכוונתו על־דרך מ"ש הר"ן¹² בטעם שאין
מברכים על הבשמים משבת ליו"ט, וזה לשונו:
דמשבת לחול שיצא ממנוחה שלימה לעמל גדול
צריך הנחת הנפש בבשמים אבל משבת ליו"ט
הרי יש ביו"ט גם כן קצת מנוחה ומיו"ט לחול גם
כן אינו יוצא ממנוחה גמורה שהרי טרח באוכל
נפש ולפיכך אין מברכין על הבשמים בשניהם.

ועל־דרך־זה י"ל להרשב"ם, דמ"ש דגם ביו"ט
יש נשמה יתירה, אין כוונתו שהיא באותה
הדרגה של הנשמה יתירה דשבת, אלא בדרגה
פחותה יותר [וכמפורש בזהר¹³ שיש נשמה
יתירה לא רק ביו"ט אלא אפילו בראש חודש
(שארן אפילו ברכת הבלדה), ועל כרחק צריך
לומר שיש כמה מדרגות ב"נשמה יתירה"],
ולכן אין ברכת בשמים גם במוצאי יו"ט, כי
דאבון נפש כזה הדורש ריח טוב בא רק מיציאת
הנשמה יתירה שבאה בשבת (שהיא מדרגה
גבוהה כו'), משא"כ מיציאת נשמה יתירה דיו"ט
אין הנפש דואבת עד כדי להצריך בשמים.

ומכל מקום ביו"ט שחל במוצאי שבת אין
מברכים על הבשמים (אף שהנשמה יתירה
דשבת הלכה לה) – כי מאחר שישנה "נשמה
יתירה" של יו"ט, אין הנפש דואבת כליכך
להצריך בשמים להנחת הנפש" (על־דרך דברי
הר"ן הנ"ל).

ג. עפ"י יש לבאר גם פלוגתת הרשב"ם
והתוס':

לדעת הרשב"ם השינוי בין נשמה יתירה
דשבת לנשמה יתירה דיו"ט אינו גדול עד כדי
להצריך "הנחת הנפש בבשמים"; משא"כ לדעת
התוס', גם היציאה משבת ליו"ט גורמת לדאבון
הנפש במדה כזו שצריכים להנחת והשבת הנפש,

12) פסחים שם. ועד"ז במאירי שם.

13) ח"א שם. תקוני זהר שם. וראה שערי זהר הנ"ל.

לדעת הרשב"ם (וכן הר"ן) מנוחה דיו"ט היא
באותו סוג וגדר דמנוחת שבת²² אלא שהיא
פחותה ממנה, שינוי בכמות, ולכן כאשר יו"ט
בא תיכף לאחר השבת, אפשר למנוחת יו"ט
להחשב כעין המשך למנוחת שבת, ואין הנפש
דואבת מיציאת שבת ליו"ט;

משא"כ לדעת התוס', מנוחת שבת היא חפצא
של מנוחה אחרת, ההבדל בין מנוחת שבת
ומנוחת יו"ט אינו רק שינוי בכמות אלא גם שינוי
באיכות.

[וי"ל שמעין זה יש ללמוד מדיוק לשון
הרמב"ם בהתחלת הלכות שבת²³ ובהתחלת
הלכות שביתת יו"ט: בהלכות שבת פתח בחיוב
שביתת בשביעי ממלאכה מצות עשה שנאמר²⁴
וביום השביעי תשבות", ואילו בהלכות שביתת
יו"ט פתח באיסור "ששת ימים האלו שאסרן
הכתוב בעשיית מלאכה כו' הן הנקראין ימים
טובים ושביתת כולן שוה שהן אסורין בכל
מלאכת עבודה כו"²⁵ – כי בשבת העיקר הוא
ענין החיובי, המנוחה דשבת²⁶, וביו"ט העיקר
הוא האיסור והשלילה].

ומהאי טעמא ביציאה משבת ליו"ט מן הדין
היו זקוקים לבשמים, אלא דשמחת יו"ט ואכילה
ושתיה מועילים כמו בשמים.

ד. אמנם עדיין אין הענין מתיישב בלשונו

לתענית²⁷ פירש נשמה יתירה "שמרחיבים דעתו
לאכילה ושתיה"²⁸. ובתלמידי רבינו יונה²⁹ איתא
"וטעם הבשמים במוצאי שבת מפני הנפש יתירה
שהיתה לו ממנוחת שבת והוא מצטער עכשיו
כשהלכה אותה מנוחה ממנו ומריח בבשמים
כדי ליישב נשמתו". ובתשובת הרשב"א³⁰: וי"מ
נשמה יתירה דהיינו המנוחה והעונג שהנפש
מוצאה בשבת כאילו היא נשמה יתירה וכשעובר
ממנו ונכנס בימי הטורח והענוי כאילו אבדה
ממנו נשמה יתירה והוא נחלש.

ושמעין מהא, שפירוש "נשמה יתירה" אינו
במובן הפשוט – נשמה נוספת – אלא מצב נפשי
הבא כתוצאה ממנוחת השבת ועונג שבת.

ועפ"י יש לומר שפלוגתת הרשב"ם ותוס'
היא בגדר דמנוחה ואיסור מלאכה ביו"ט, אם
היא באותו הגדר דמנוחה ואיסור מלאכה דשבת,
והשינוי הוא רק בכמות – דמלאכות מסוימות
(מלאכת אוכל נפש) מותרות; או דהוי שינוי
באיכות המנוחה, ואיסור מלאכה דיו"ט הוא
חפצא של מנוחה אחרת ממנוחת שבת³¹:

17) כז, ב ד"ה נשמה יתירה (הב'). וראה לעיל שולי
הגליון להערה 3.

18) ברש"י שבע"י "דעת רחבה, ומתאב לאכול ולשתות
כו", ואח"כ נוסף בחצאי עיגול "וכדי ליישב דעתו שניטלה
ממנו אותה תאבון מברכין על ההדס במוצאי שבתות ואין
מברכין במוצאי שחל ביו"ט שלא ניטלה ממנו תאוותו".

19) לברכות נא, ב.

20) ח"ג סר"צ. הובא באבודרהם סדר מוצאי שבת
ופירושו (סדר הבלדה).

21) להעיר מהשק"ט ופלוגתת הראשונים בפירוש
ההיתר של מלאכת אוכל נפש ביו"ט – אם הם סוג מיוחד
של מלאכות שעליהן לא נאמר האיסור כלל, או שאותן
המלאכות הותרו לצורך הנאת ושמחת יו"ט. בסגנון אחר:
אוכל נפש הוא סימן, או טעם. כלומר: "מלאכת עבודה"
אסרה תורה, פרט למלאכת אוכל נפש שאינה בכלל שם
זה של "מלאכת עבודה", או שלא קלות המלאכה (שאינה
"עבודה") היא הגורמת, אלא ששמחת יו"ט הוא שבשבילה
היתירה התורה לעשות מלאכה ביו"ט (ראה רמב"ן אמור
כו, ז. מגיד משנה לרמב"ם ריש הל' יו"ט ושם ה"ה.
ובכ"מ).

וראה בכל זה לקוטי שיחות ח"א ע' 34 ואילך. וש"נ.

והשאלה שבפנים יש לה מקום לפי ב' האופנים שבהערה.
ואכ"מ.

22) להעיר מפרש"י פסחים מו, ב ד"ה מדאורייתא –
דשבת ויו"ט חדא קדושה היא דתרווייהו שבת איקרו.

23) מהשיעורים דשבוע זה (תשמ"ז) [השנה שבה נערכו
הדברים ויצאו לאור] (דג' פרקים ליום).

24) משפטים כג, יב.

25) כי קיום העשה והל"ת שביו"ט – רמב"ם שם ה"ב –
הוא ענין בפ"ע (וממשיך עד"ז גם בריש הל' שבת).

26) מנוחה, ולא ביטול מלאכה (צפנת פענח על הרמב"ם
הל' שבת רפכ"א. ע"ש. וראה גם צפנת פענח שם רפ"א.
שו"ת צפנת פענח דווינסק ח"ב סכ"ג).